

Благој СТОИЧОВСКИ

ПОИЛИНДЕНСКИТЕ НАСТАНИ ВО МАКЕДОНИЈА ВО 1904 ГОДИНА СПОРЕД ДВА НОРВЕШКИ ИЗВЕШТАИ

Отоманското царство кон крајот на XIX и почетокот на XX век покажувало сериозни знаци на распаѓање. Капиталите на големите империјалистички сили добиваа сè поголема, доминантна положба во стопанството на Европска Турција. Со тоа се зголемувала и зависноста на Турција од големите сили и се влошувала внатрешната положба во Империјата. Македонското ослободително движење од предилинденскиот и поилинденскиот период, исто така претставувало сериозен удар на веќе разнишаните темели на Отоманската империја.

Македонското Илинденско востание без сомнение претставува врвен настан од огромно значење за поновата историја на македонскиот народ, најзначаен чин на македонското националноослободително движење од крајот на XIX и почетокот на XX век. Тоа предизвикало силен одглас сред балканската и европската јавност, па и пошироко. Тоа одекнало речиси кај сите општествени слоеви и политички кругови.

За поилинденските настани во Македонија и за политиката на големите империјалистички и соседни балкански држави спрема Македонија, постојат богати изворни материјали. За овој период постои и бројна литература од областа на политичката историја, историјата на дипломатијата и од меѓународното право¹⁾.

Мошне живиот интерес за Македонија, за востаничките борби, за Крушевската република и за напатениот македонски народ не стивнал и по формално крвавото задушување на востанието. И во 1904 година не престанале револуционерните акции и незадоволствата изразувани во одделни места во Македонија. Како одговор на тоа, турските власти со голема сви-

¹⁾ X. Г. Андоновски-Полјански, Ситуацијата во Македонија по Илинденското востание и Миршштегските реформи, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 8, Скопје, 1955, 5.

репост, тортура и жестина се нафрлиле врз незаштитеното невинно население. Тие репресалии биле спроведувани и со палење на села и ситот селски имот.

Со цел да се подобри положбата во Македонија, некои сили презеле мерки за донесување на реформи. Меѓу нив најзаинтересирани биле Австро-Унгарија и Русија. Затоа и нивните обиди за донесување погодни реформи за Македонија се очекувале со интерес од прогресивната светска јавност, а исто така и од Македонците. Во ситот прогресивен печат во Европа македонското прашање посебно го привлекувало вниманието и заземало соодветно место на европската политичка сцена.

Со оглед на големиот интерес за Македонија на големите сили, на балканската и на европската јавност за овој дел на Европска Турција, во Македонија во тоа време престојувале кореспонденти на повеќе европски весници, конзули, дипломатски претставници на одделни земји, офицери и инструктори во турската војска и ајндармерија, цивилни агенти и други лица. Тие катадневно, а некои и повремено праќале извештаи до своите влади за ситуацијата во Македонија.

Извештаите главно ги сликале најзначајните моменти што ја определувале тогашната состојба во Македонија. Од рапор-тот може јасно да се види со какви брутални средства се служеле турските власти и башибозукот. Овие извештаи јасно покажуваат колку народот бил тешко притискан од чувството на постојан страв од погроми и од недостигот на почитувањето на елементарните човечки права.

Автор на два такви извештаи е и Карл Ингвар Нандруп, жандармериски офицер во турска служба. За време на неговиот престој во Македонија, тој напишал вкупно седум извештаи²⁾, коишто мошне уредно и со исцрпни податоци, редовно ги доставувал до неговото височество Оскар II, крал на тогашната норвешко-шведска унија. Всушност, овој норвешки офицер дошол во Македонија под ведомство на Норвешка и Шведска, а како резултат на „падарските реформи“ од февруари 1903 година бил поставен и назначен за инструктор во редовите на турската жандармерија³⁾.

Извештаите Нандруп ги пишувал мошне читливо на норвешки јазик. Кога ги пишувал овие два извештаи што досега успеавме да ги пронајдеме во шведските архиви, тој се наоѓал стациониран во Скопје, од каде и се датирани овие два извештаи. Во нив тој собирал најразлични факти и детали, најчесто

²⁾ Норвешкиот капетан К. И. Нандруп вршел инспекциски работи во повеќе места во Македонија, но негови постојани места на служба-вање биле Монастир (Битола) и Скопје.

³⁾ Тој бил многу прилежен во својата работа и за неговата стручност бил пофалуван повеќе пати. Дури и генералот Де Џорџис мошне позитивно се изразуваал за неговата работа како инструктор во редовите на турската жандармерија.

на местото на настаните од службени органи, учесници, очевидци и сл., поради што сосема природно овие податоци претставуваат вистински одраз на тогашната ситуација во Македонија⁴).

Во извештаите коишто се предмет на наше елаборирање, Нандруп дава прегледна слика на првата етапа од реформната акција, која согласно со Мирџштегската програма, почнале да ја спроведуваат Австро-Унгарија и Русија. Не е тешко да се согледа, коешто впрочем може да се види и од овие два извештаи⁵), дека при тоа обете сили имале свои сметки и стремежи за завладување позиции и проширување на своето влијание во Македонија и Европска Турција, отколку за подобрувањето на положбата на месното население.

Мирџштегските реформи не ги исполниле очекувањата на населението во Македонија. Тие дошле како последица од македонското револуционерно движење за време на Илинденското востание и биле плод на дипломатските планови на големите империјалистички држави. Со нив не се одело кон коренита измена на работите во Отоманската империја, туку само преку реформирање на администрацијата и жандармеријата кон извесно подобрување на положбата. Таа реформна акција била неопходна од гледна точка на големите империјалистички држави, бидејќи тие навлезени длабоко во понорот на меѓусебното ривалство на ова подрачје, не се залагале за коренита измена на положбата во Отоманската империја, туку со повремени реформи да се залечат хроничните потреси во неа и да се сочува нејзиниот интегритет. Треба да се нагласи фактот дека иако Мирџштегската реформна програма го нагласува минималното мешање во работите на Турција, тоа всушност значело и директно мешање во внатрешните проблеми на Турција. Контролата на странските цивилни агенти над турската администрација, работата на странските офицери во реорганизирањето на турската жандармерија, без оглед на тоа какви беа практичните и позитивните резултати, во извесна смисла значела деградирање на султановиот интегритет и државниот интегритет на Отоманската империја⁶).

Мешањето на европските држави во работите на Турција што нашло израз во Мирџштегската реформна програма, значело и индиректно признавање на македонското национално-

⁴) Австриски документи за историјата на македонскиот народ, 1905—1906, т. I, Редакција, превод и коментар Данчо Зографски, Предговор, Архив на Македонија, 1977, VIII.

⁵) Во обата извештаи се дадени мошне исцрпни податоци за реформната акција и за завојувачките цели на Австро-Унгарија и на Русија, коишто повеќе биле заинтересирани за распространување на своето влијание, отколку за подобрувањето на положбата на незащитениот македонски народ.

⁶) Види поопширно за овој проблем кај: X. Г. Андоновски, цит. труд, 45.

ослободително движење, кое и ја предизвикала таа интервенција иако не се исполниле барањата на Внатрешната Организација за поконструктивно решавање на македонското прашање во полза на македонската ослободителна кауза. Всушност, тоа значело уште една афирмација на македонското националноослободително движење во меѓународните односи од почетокот на XX век⁷⁾.

Акцијата за реформи, очигледно, не можела да ја постигне определената цел не само поради спомнатите интереси на големите сили со кои често се испреpletувале и интересите на балканските држави туку и особено поради пречките што ги правеле турските властодршци со цел за задржување на низната доминација⁸⁾. Реформните акции се однесувале само на определени прашања, а не и на промените на основните работи, кои би воделе кон смирување и подобрување на ситуацијата. И покрај интервенцијата на силите, македонскиот народ не почувствувал од тоа никакво поголемо подобрување. Османските владеачки кругови и натаму господареле со македонската земја. Меѓутоа, Мирџштегските реформи сепак имале значење за Македонија, бидејќи била зачувана нејзината целост, се афирмирала нејзината борба за слобода и Европа поблиску ги запознала нејзините желби, стремежи и потреби⁹⁾.

Првиот извештај за којшто станува збор во нашиот прилог е напишан и испратен до кралот Оскар II на 16 мај 1904 година во Скопје. Оригиналот на овој ракопис се чува во Архивот Bernadotte во кралскиот замок во Стокхолм¹⁰⁾.

Во почетокот на извештајот Нандруп го известува неговото височество кралот Оскар II, крал на тогашната Норвешко-шведска унија дека му испраќа неколку фотографии снимени во Македонија, а некои од нив биле и зголемени од страна на шведскиот фотограф Бергрин од Цариград¹¹⁾.

Карл Ингвар Нандруп на кралот, како што наведува во извештајот, последен пат му се јавил од Битола¹²⁾. По боижќните празници тој се населува во Скопје, се разбира по барање на турските жандармериски власти, од каде и го пишува овој

7) Истото, 46.

8) Данчо Зографски, цит. дело, XIV.

9) Благој Стоичовски, Шведско-норвешки документ за Македонија од 1904 година, сп. Историја XVI/2, Скопје, 1980, 200.

10) Овој извештај, како и подоцнежниот од декември 1904 година ни ги отстапи акад. Ерјан Линдбергер, генерален секретар на Шведската кралска академија за литература, јазик, историја и старини од Стокхолм. Исто така, на наша молба, тој ги преведе обата извештаи од норвешки на англиски јазик за наши потреби. Во оваа прилика сакаме да му ја изразиме нашата голема благодарност за неговиот напор да ги пронајде овие два документи и да ни ги отстапи за наше ползување.

11) Името на фотографот Бергрин не му е познато, но само презимето. Фотографиите не се сочувани со Извештајот.

12) Во текстот е употребен зборот Манастир.

рапорт и продолжува со работа како инструктор во жандармеријата.¹³ Веднаш по неговото доаѓање во Скопје, се запознава со валијата Шакиф-паша и се надевал дека со негова помош ќе можат полесно да се спроведат реформите и да му се помогне на невиното население коешто било изложено на најразлични тортури. Тој имал мошне голема доверба во валијата и за кусо време стекнал високо мислење за него. Тој пишува дека „е одличен човек, интелигентен, енергичен и самостоен; живеел неколку години во Европа и мошне добро ги знае слабостите на турската администрација. Сепак, кога во јануари почна востанието во Албанија, тој беше испратен таму; а во негово отсуство не е можно да се постигне ништо. Иако бунтовите во Албанија сега спласнаа, тој сè уште не се врати. Бараше дозвола од владата да се врати на должност повторно овде, но добил наредба да остане во Албанија за сега...“ неговата решителност е потврдена и од фактот дека тој подоцна доаѓа во околината на Спек¹⁴) со триесет баталјони вооружени луѓе. Според К. И. Нандруп турските офицери претпоставувале, а тоа било насетувано и од владата дека Австрија би можела да ја искористи приликата додека Русите се ангажирани во Источна Азија, да ги окупира Санџак и Нови Пазар бидејќи тие биле овластени да го направат тоа во согласност со Берлинскиот трактат.

Кога Нандруп се уверил дека ништо не се променило во реорганизацијата на турската жандармерија, почнал да интервенира во конкретни случаи, да дава упатства и насоки. Како резултат на тоа, тој бил принуден повторно да ги посети жандармериските места во Скопско. „Во последно време повеќе се наоѓам качен на коњ отколку што сум на земја. Беше напорно, но интересно. Во почетокот властите се обидуваа да ги спречат овие екскурзии, под мотивација дека таму немало жандарми на располагање за придружба. Откако направив неколку обиколки без придружба, работите малку се средија. Не постојат причини за интервенција...“

За време на неговиот едногодишен престој во Скопје¹⁵) Нандруп известува дека имало дванаесет случки на убиства и плачкаосувања во околицата. Штом ќе се случело тоа турските власти веднаш го известувале Нандруп, а тој потоа излегувал на самото место на настанот, вршел инспекција, контролирал какви мерки презеле жандармите и им давал упатства како да дејствуваат. Еве како К. И. Нандруп опишува еден значаен настан

¹³) Негова должност била да врши инспекција на работата на турската жандармерија со негово лично присуство на настанот.

¹⁴) Денешен Пек.

¹⁵) Во извештајот од 16 мај 1904 година Нандруп наведува дека во Скопје престојувал од Божиќ до наредниот Божиќ, па според тоа претпоставуваме дека во Скопје се задржал цела една година. Со друг податок за должината на неговиот престој во Скопје не располагаме.

„... Пред неколку дена едно рано утро добив извештај дека во ноќта еден капетан и дванаесет жандарми биле испратени со задача да фатат двајца ајдуци,¹⁶⁾ коишто ги барале веќе неколку години; тие биле известени да останат во едно село оддалечено на два часа од овде. Ајдуците и жителите на селото пукаа во одредот, а капетанот и двајца жандарми беа убиени. Потоа беше испратен еден нов одред, а беше потребна и воена помош. Јас веднаш отидов на самото место на настанот, со цел да им дадам совет на командните офицери и да ја испитам работата на жандармите. Кога пристипнав, целата случка веќе беше завршена; шесте извршители успеале да побегнат пред три часа. Жандармите испалиле неколку истрели, но не успеале да ги погодат...“ Причината на неуспехот Нандруп ја гледа во незаинтересираноста на жандармеријата¹⁷⁾ и нејзината неорганизираност да се бори против македонските револуционери коишто добро го познавале теренот, а турските власти не се сетиле да ги тонат виновниците со патроли. Потоа Нандруп наредил да се испратат патроли во сите насоки, и вечерта една од тие патроли успеала да фати двајца револуционери. Останатите не успеале да ги фатат бидејќи тие претходно нашле засолниште во пазувите на планините.

Информирајќи за спроведувањето на реформите¹⁸⁾ во овој дел на Европска Турција, меѓу другото, авторот на извештајот подвлекува: „... Мислењето овде е прилично скептично како и шансите за брзо решавање на реформите. Европејците се пригудени да се согласат со тоа што беше речено во повикот на англискиот парламент: дека реформите барани од Австро-Унгарија и Русија се недоволни; како дополнение на ова, тие се сомневаат во незаинтересираноста на овие сили. Тие, исто така, се разочарани од активноста на двајцата комесари.¹⁹⁾ Тие овде престојуваат речиси половина година без некој видлив резултат од нивната работа...“

Незадоволството на народот се очекувало да пламне во бунт. Сите притворени луѓе добиле амнестија, и тие се настаниле во сите делови на земјата. Турција не сакала безусловно да ги прифати барањата на големите сили за амнестија на сите побунети луѓе. Нандруп предлага луѓето да се ослободат наесен, а не напролет кога ќе им се отвори патот за нови акции. Турците протестираше против реформната програма на некои места

¹⁶⁾ Се однесува на македонски револуционери.

¹⁷⁾ Организацијата на турската жандармерија била мошне слаба, а и нередовното примање на нивните плати придонесувало тие да се однесуваат мошне незаинтересирано за својата работа.

¹⁸⁾ Мирцштерските реформи заземаат прилично голем простор во извештаите на К. И. Нандруп. На повеќе места во обата извештаи тој посветува прилично голем простор и бил лично заинтересиран за подобрувањето на положбата на месното население.

¹⁹⁾ Х. фон Милер (Австро—Унгарија) и Демерик (Русија).

каде што можело да се врши модификација, бидејќи не им оделе во прилог.

Главниот командант на жандармеријата во Македонија²⁰⁾ требало да се занимава со прашањето за реорганизацијата на жандармеријата. Овде голема улога одиграла и политиката на големите сили. Особено било спорно кој ќе раководи со реорганизацијата на жандармеријата. Турските власти предлагале на таа должност да се назначи Германец. Меѓутоа, Германците одбиле под мотивација дека со тој чекор ќе се повредело традиционалното германско-турско пријателство. Австро-Унгарија направила интересен пресврт, иако тоа се косело со нејзините интереси бидејќи нејзините аспираторски намери спрема Македонија имале допирни точки со намерите на Италија и предложила за началник на жандармеријата да се назначи италијанскиот генерал Де Џорџис. По долги преговори, Портата била принудена да се согласи со именувањето на генералот Де Џорџис за началник на „македонската жандармерија“. Високата порта се спротивставувала и за назначувањето на странските офицери, кои ќе се занимавале со реорганизацијата на жандармеријата, но по долго одолговлекување била принудена да отстапи.²¹⁾

Нандруп во една прилика имал можност да се сретне со Де Џорџис, кога тој навратил во Скопје за да изврши инспекција во вилаетот. Турците, пишува Нандруп, имале неограничена доверба во него и го сметале „за нивен човек“.²²⁾ Де Џорџис мошне позитивно и впечатливо се изразил за работата на капетанот Нандруп.

На крајот од извештајот тој го информирал норвешко — шведскиот суверен, дека се приближувал денот кога тој требало да го напушти Скопје и на негово место, да дојдат Австријци. Заклучувајќи го извештајот, тој за својата работа, меѓу другото, подвлекол: „... Јас го подготвив теренот. Се гледам со турските офицери секој ден, и ним им укажав на сите недостатоци; а јас лично мислам дека сите жандармериски офицери овде ме следат со голем интерес, и тие се благодарни за секоја прилика кога ќе имаат можност нешто да научат...“

Нандруп не изоставил да го извести својот претпоставен и за фактот дека постоеле големи разијдувања и несогласувања

²⁰⁾ Италијанскиот генерал Де Џорџис по долги перипетии бил поставен за главен командант на жандармеријата во Македонија согласно Мишпетските реформи и со својата приврзаност кон работата ги освоил симпатиите на Турците.

²¹⁾ Поопстојно за ова види: Х. Г. Андоновски-Полјански, цит. труд, 33.

²²⁾ Де Џорџис мошне често патувал низ Македонија и вршел инспекција во разни сектори на турската држава. При тоа, Нандруп имал чест да се запознае со Де Џорџис, којшто мошне позитивно се изразил за неговата работа.

помеѓу административните и судските власти.²³⁾ Сепак, тој смета дека овој недостаток би се отстранил со помош на Австријците, коишто ќе се обиделе да ги спогодат, поради големите овластувања што ним им биле дадени од страна на големите сили.

II

Вториот извештај,²⁴⁾ што авторот го дал под наслов како „Ракописна белешка на еден архивист“, всушност, претставува последен извештај што Нандруп му го доставил на Оскар II од својот престој во Македонија. Овој прилично обеман извештај²⁵⁾ се чува во шведскиот воен архив Krigsarkivet arkiv, Stocholm, и е заведен под сигнатура Generalstabens Statistiska arkiv, serie E I b, vol. 34 a 1904.

Во почетокот на извештајот се дава опис на политиката на големите сили, а посебно на Австро-Унгарија, како и на балканските владејачки кругови, за завладување на преостанатите балкански територии на Турција и во врска со тоа за решавањето на судбината на Македонија. Во настојувањата за воспоставување рамнотежа на силите често се прибегнувало кон одржување на статус кво на Балканот. Неопходноста за одржување на постојната состојба и за привременото „замрзнување“ на Источното прашање биле присилени да ја прифатат како Австро-Унгарија, така и Русија.²⁶⁾

Русија и Австро-Унгарија го користувале настроението и барањето по крвавото задушвање на Илинденското востание за воведување ред и мир и за спроведување на реформи во Македонија, изработувајќи, согласно со Мирциштегската спогодба, заедничка програма за реформи во Македонија, којашто е прифа-

²³⁾ Судските власти биле крајно корумпирани, а административните власти сметале дека тие се компетентни да се мешаат во работата на судовите коишто се сметале за самостојни. Поради тоа, на тој план се јавувале големи недоразбирања и несогласувања.

²⁴⁾ Всушност тоа е сумарен извештај од целокупниот негов престој во Македонија, каде што на мошне сликовит начин К. И. Нандруп посебен акцент и внимание му посветува на прашањето во врска со преземените мерки за спроведување на реформите во македонските вилаети, за зафатите на реорганизацијата на турската жандармерија, репресалиите ги преземале Турците против незащитеното население, беззаконието што владеело во тоа време, дејноста на цивилните агенти, тешката финансиска состојба на Европска Турција, разните духовни струења и пропаганди во Македонија и др.

²⁵⁾ Тоа е извештајот број 7 којшто претставува резиме на сите негови извештаи и една мала историја на приликите во Македонија во 1904 година. Тој е изненаден од нескршливиот дух на македонските револуционери во нивната борба за национално ослободување.

²⁶⁾ Подетално за ова види: Извештаи од 1903—1904 година на австриските преставници во Македонија. Превод, редакција и коментар, Данчо Зографски, Институт за национална историја, Скопје, 1955, 20.

тена од другите сили и конечно ѝ е наметната на Турција.²⁷⁾ На донесувањето на оваа програма за реформи ѝ претходела средбата на рускиот цар Никола II со австро-унгарскиот император Франц Јозеф. Како што истакнува Л. Ламуш, член на Мисијата за реорганизација на турската жандармерија во Македонија, настаните од 1903, Мирциштегската реформа, испраќањето на европски мисии во најголема мера го актуализирале македонското прашање, коешто било третирано со бројни дела и статии во весниците и во списанијата.²⁸⁾ Целокупната констелација довела до исфрлање на македонското прашање на преден план на европската дипломатија.

Европскиот печат во тоа време објавил еден извештај од цивилните агенти, во којшто сегашната состојба и напредувањето во спроведувањето на реформата биле насликани како задоволувачки. Очеvidно, овој извештај бил напишан со цел да се смири јавното мислење во Европа, коешто би можело да биде вознемирено од дневните прикази во печатот за убиствата и свирепоста.

Цивилните агенти и нивните помошници често патувале низ разни краишта на Македонија, надгледувајќи го споредувањето на реформите. На своите патувања тие често добивале молбени и жалбени барања од населението, коешто се поплакувало од тешките зулуми и несносната положба. Меѓутоа на тие молби цивилните агенти послабо се одзивале, бидејќи нивното решавање зависело пред сè од расположението на турските власти. Положбата на македонскиот народ им оставила длабок впечаток на странските агенти. Тие изјавувале дека духот на народот го „нашле прилично бодер, и покрај тоа што господарела мизеријата“.²⁹⁾

Пишувајќи понатаму за информациите што биле поместувани во тогашните европски списанија, Нандруп меѓу другото истакнува: „... Ако овој извештај е барем делумно точен, Вие би можеле да речете дека решавањето на македонското прашање е на добар пат да се оствари и дека европската дипломатија извојувала победа со Мирциштегската реформа. Жалам што морам да кажам дека ние, коишто сме во најтесна врска со овие настани, не сме во можност да го забележиме ни најмалиот знак на некое подобрување; напротив морам да потврдам дека вистинската состојба е полоша од порано. Според мене, извештајот на цивилните агенти е напишан со цел да ја измами Ев-

²⁷⁾ Исто, 21.

²⁸⁾ Мирциштегските реформи придонесле да се афирмира македонското прашање коешто во тоа време било третирано во повеќе весници, списанија и патописни книги во Велика Британија, Франција, ЧССР, Полска, САД и други земји.

²⁹⁾ Сидјанов, Освоб. борби, т. II, 78; X. Г. Андоновски-Полјански, цит. труд, 32.

ропа и да се прикрие жалниот неуспех на Миршштегската програма и тажната комедија одиграна од страна на големите сили на Балканскиот Полуостров . . .“

Понатаму тој дава еден пример за неверодостојноста на извештајот каде што наведува: „ . . . Речено е дека поголемиот број од бегалците се вратиле, и дека се обновени изгорените села. Во 1903 година, според статистичките податоци, 198 христијански села биле разрушени, 12.241 куќа биле изгорени, 70.000 луѓски села прогонети од своите домови, 30.000 избегале, 1.500 биле затворени. Само 6.000, или 20% се претпоставува дека се вратиле, но тие останале без покрив над главата и без средства за живот. Парите што ги одобрила турската влада одвај биле доволни за исхрана на жените, децата и старците во текот на зимата.“

Всушност, ништо не се изменило. Султановиот дворец сè уште се мешал во работите на администрацијата и држел многу шпиони коишто во потполност го спречувале извршувањето на реформите.

Во извештаите на цивилните агенти, што и пишувачот на извештајот ги акцентира, главно се споменуваат три работи што се однесуваат на извршувањето на реформата: отпорот на турските власти, слабо развиеното стопанство, и пропагандата на револуционерите и отпорот од страна на македонското население.

Од печатот Нандруп дознал дека Хилми-паша³⁰⁾ наредил сите командири на жандармеријата да им дозволат на странските офицери да се запознаат со сите нивни внатрешни работи на воените контингенти и за тоа што се случува во одделни области, за убиствата, безредијата и сл.

По низа одлагања Портата била принудена да ги прифаги реформите, чијашто содржина се состоела во назначувањето, при главниот инспектор Хилми-паша, претставници на Австро-Унгарија (Х. фон Милер) и на Русија (Демарик). Основата на овие реформи била фундирана врз британскиот предлог за реформи од 1903 година. Но иако ги прифатила, таа веднаш не се согласила и со нивното спроведување во дело, туку повторно ги одлагала работите преку разни состаноци и советувања. Поради тоа, цивилните агенти ја започнале својата дејност во Македонија во втората половина на 1904 година. На теренот на Македонија, цивилните агенти имале неограничени можности за дејствување, и „на нив им е дадено прилика да интервенираат во турската администрација и да вршат контрола“. Се вели дека

³⁰⁾ Во реформната програма донесена во Миршштег, како поента се подвлекува именувањето на двајца европски соработници на Хилми-паша и странски генерал како началник што ќе се грижи за реорганизација на турската жандармерија. Хилми-паша бил главен инспектор и сета власт се наоѓала во негови раце.

„имало битни исправки во администрацијата, во спроведувањето на даноците и дека реорганизацијата на жандармеријата континуирано напредувала“.

Жандармеријата во Турција пред реорганизацијата била слабо организирана и недисциплинирана. Целта на странските офицери била да ја реорганизираат турската жандармерија по строго определен план изработен од страна на генералот Де Џорџис и на неговите помошници.³¹⁾ Како база за тоа послужил Критскиот жандармериски правилник. Меѓутоа турската воена и граѓанска власт прилично многу им пречела во извршувањето на нивните задачи. Турската интелигенција сметала дека тоа е директно мешање во работите на Турција.

Во почетокот европските офицери работеле да ги пречистат кадрите на турската жандармерија и да ги пополнат со луѓе што тие ги сметале за способни. По барање на генералот Де Џорџис, Портата дозволила во жандармеријата да преминат и офицери од армијата. Во Солун биле отворени неколку жандармериски училишта: училиште за ученици жандарми (Ecole des Elèves Gendarmes), училиште за офицери од армијата и училиште за подофицери. Слични училишта биле отворени во Битола и во Скопје.³²⁾ Според едно соопштение, до септември 1904 година во училиштата во Солун работеле два курса што произвеле околу 40 офицери, 40 подофицери и 80 жандарми.³³⁾

Во повеќе реони на земјата била организирана мрежа од жандармериски станици што се поврзувале преку патроли. Началниците на одделните реони честопати вршеле инспекција по своите реони и како цивилните агенти и тие добивале молби и жалби од народот. Началниците на реоните честопати се состанувале кај генералот Де Џорџис и некои прашања ги решавале заеднички.

Мошне слаб бил приливот на Македонци во реорганизираната жандармерија. Со една наредба, Внатрешната организација им забранила на своите членови да стапуваат на служба во редовите на жандармеријата.³⁴⁾ И покрај многуте апели од страна на странските претставници приливот во жандармеријата бил осетно мал. Според А. Тошев, од 594 коњанички и пешачки стражари во Битолскиот вилает, само 89 биле Македонци, додека бројот на сета жандармерија изнесувал 2.716 луѓе. Од 121 полициски стражар, 94 биле муслимани, 18 Грци, 2 Власи, 3 Евреи и 5 Македонци.³⁵⁾

³¹⁾ За помошници на генералот Де Џорџис биле именувани: генерал Ф. А. Шостак (Русија), полковникот гроф Салис-Севис (Австро-Унгарија), полковникот Сињориле (Италија), полковникот Веран (Франција), полковникот Филхалм (Велика Британија), и мајорот фон Алтен (Германија).

³²⁾ Х. Г. Андоновски-Полјански, цит. труд, 32.

³³⁾ Исто, 32.

³⁴⁾ Исто, 33.

³⁵⁾ Исто, 32, 33.

Со реорганизацијата на жандармеријата се постигнале некои резултати во подобрувањето на жандармерискиот кадар, додека пак положбата на народот си останала непроменета како и пред реформната акција.

Согласно со спогодбата и замислите, реформната акција имала за цел да постигне подобрување на администрацијата и на судството, да ги утврди злосторствата и своеволијата за време на востанието, да ја процени оштетата на бегалците, да дејствува за репатрирање на бегалците и за обновување на разурнатите населби и сл.³⁶⁾

Во текот на спроведувањето на реформите се укажала потреба да се дополнат и прошират реформите во областа на финансиите, администрацијата и судството. Меѓутоа, со реформите не можеле да се решат постојните проблеми и спротивности, ниту да се отстранат крупните недостатоци на отоманската управа. Изоставувајќи го успехот на реформната акција како поради отсуството на вистинската намера кај цариградските властодршци за позитивно менување на положбата на Македонија, така и поради пречките од соседните балкански држави и спротивните интереси и ставови на реформаторските и другите европски сили. А Рапапорт, којшто авторот на извештајот овде го споменува, мошне добро ги познавал приликите во Македонија, причината за неуспехот на Македонија ја гледал во разногласијата и дивергентните дејства на бројните странски функционери.

Во извештајот мошне редјечно се прикажани завојувачките апетити и меѓусебната борба на балканските буржоазии за приграбување на Македонија, односно тој дел на Европска Турција. Засилувањето на нивната национално-политичка пропаганда и вооружената интервенција, со уфрлувањето чети во Македонија, со најголемо внимание е следено од цивилните агенти. Претензиите на балканските буржоазии за завладување и ползување на комуникациите, пазарите и стопанските ресурси на Европска Турција ги вплеткувале во меѓусебни судири и конкурентен натпревар за Македонија.³⁷⁾

Под влијание на околностите и на постојните фактори македонското прашање се усложнувало а ситуацијата во самата Македонија постојано влошувала. Преплетените интереси и судири на разните сили на Балканот, од една страна, и засилените националноослободителни борби на балканските народи, од друга страна неизбежно воделе кон сериозни кризи и ги затресувале темелите на двете многунационални царства — Ав-

³⁶⁾ Данчо Зографски, цит. труд, 19.

³⁷⁾ Истога, 20.

³⁸⁾ X. Г. Андоновски-Полјански, цит. труд, 32.

стро-Унгарија и Турција, кои сè повеќе станувале анахронизам во времето на масовните движења за национална слобода и самостојност.³⁸⁾

Бугарските господаречки кругови сметале дека сега, по востанието, положбата во Внатрешната организација е дискредитирана и дека настапило време за засилена оружена пропаганда во Македонија. Покрај тоа тие сметале дека созрева и ситуацијата за зголемување на буџетот потребен за проширување на воениот потенцијал, како евентуална мерка во случај на војна со Турција. Во 1904 година врховистички чети масовно навлегувале во Македонија и со своите акции придонесувале уште повеќе да се влоши положбата на незаштитениот македонски народ.³⁹⁾

Српските господаречки кругови ја менуваат исто така својата ориентација спрема Македонија по задушнувањето на Илинденското востание. Разните четнички организации ја зголемиле својата активност во испраќањето на чети во Македонија. Нивните цели се состоеле главно во тоа, да го зголемат големосрпското влијание во Македонија и да се борат против Внатрешната организација.

Во исто време и грчките господаречки кругови почнале да ги зголемуваат своите завојувачки акции спрема Македонија. И тие ја менувале својата тактика по Илинденското востание. Зимата 1903—1904 година грчката влада испратила во Македонија неколку свои офицери за да ја испитаат ситуацијата, условите и начинот за зголемување на своите мегаломански апетити. По инспекцијата на овие офицери, во Атина бил формиран комитет, што имал за цел да раководи со четничкото движење, со испраќањето на андартски чети во Македонија. Грчките конзулства, духовните лица и групите установи и личности во Македонија, биле гнезда откаде се ширела активноста на големогрчката пропаганда.⁴⁰⁾

Својата активност во тоа време ја зголемила и романската пропаганда. И круговите на романската буржоазија, за зголемување на своите интереси во Македонија, започнале со испраќање на вооружени чети во Македонија.⁴¹⁾

Сите овие вооружени пропаганди на балканските буржоазии ги ползувала турската власт. Раководејќи се од принципот „подели и владеј“, таа ги ползувала вооружените пропаганди во борбата против Внатрешната организација. Овие вооружени пропаганди на балканските буржоазии му нанеле најмногу штета

³⁹⁾ Истото, 34.

⁴⁰⁾ Силјанов, Освоб. борби, т. II, стр. 280—290; X. Г. Андоновски — Полјански, цит. труд, стр. 34—36.

⁴¹⁾ Истото, 35.

на македонскиот народ и на македонското националноослободително движење. Тоа дало повод Внатрешната организација да ги зацврсти своите редови и да ја зголеми својата револуционерна активност.

Што се однесува до македонското националноослободително движење во 1904 година, неговите вистински стремежи, појави и насоки биле замаглувани и тенденциозно претставувани од пропагандите на балканските властодршци. Тоа добивало сè поголеми димензии, доколку повеќе се зголемувала дејноста на вооружените чети, образувани во соседните земји и испраќани во Македонија со задача, да вршат убиства, насилства, палежи, застрашувања и секаков вид на терор, да создадат свои „национални приврзаници“ и упоришта за остварување на завојувачките намери.⁴²⁾

Меѓу прашањата за коишто пишува во овој извештај, Нандруп посебно внимание им посветува на духовните струења, на борбите на одделни христијански заедници во Македонија по прашањето на црквите и училиштата, во коишто доаѓаат до израз како настојувањата на пропагандите на балканските држави за ширење на нивното влијание, така и спонтаниот и свесниот отпор на македонското население против денационализаторските намери на туѓите пропаганди. Преминувањето на населението од една кон друга црковна заедница и јурисдикција се квалификувало како преминување од една кон друга страна, без оглед на тоа што тоа обично се вршело со најгруб притисок, измами и поткупи. Јасно е дека насилното менување на припадноста на населението од споменатите заедници, што понекогаш станувало повеќепати во многу кратко време, не може да биде никакков знак и доказ за националната идентичност на ова население со населението на соседните балкански држави.⁴³⁾

Меѓу прашањата за коишто пишувамот на извештајот посебно ги акцентира, спаѓа и прашањето во врска со зафатите и текот на спроведувањето на реформите во областа на финансите. Финансиските и економските тешкотии во коишто западнува Отоманското царство им овозможувале на големите европски сили да ги зацврстат и да ги прошират своите позиции и влијанија во Турција. Европските капиталистички држави ползувајќи ги добиените позиции и права, успеале да извлечат максимална полза, привилегии и концесии од турската држава. „Финансиската состојба изгледа е полоша од било кога порано, иако воените сили се намалени за еден мал дел во споредба со минатата година. Умерените пресметки даваат податоци дека буџетот на три провинции треба да се зголеми за најмалку 15 милиони франка годишно, бидејќи со тоа би се покриле реал-

⁴²⁾ Данчо Зографски, цит. труд, 16.

⁴³⁾ Р. Попов. Австро-Унгарија и реформите в Европска Турција 1903—1908, Софија, 1974, 5.

ните трошоци. Благајните на провинциите се празни и немаат доволно средства за редовните трошоци. Ниту до ноември офицерите на армијата и другите јавни функционери не ги имаа примено своите плати за јуни, а во декември за јули; во двата случаи тие примиле плати намалени за 20%. Единствено коишто редовно добиваат плата се службениците во жандармериските служби. Последниците се, се разбира, едно општо незадоволство. Војската со офицерите на чело, заедно прават нереди, наоѓајќи се пред бунт, за да ги добијат своите плати, а цивилните слуги се препуштени сами на себе⁴⁴⁾ К. И. Нандруп дури сугерира и еден конкретен предлог: "... Сигурен сум дека во Македонија, до колку ѝ се даде соодветно финансиско работење и една мала помош, таа би можела да оствари извесен вишок во нејзиниот буџет, а тие средства би можеле да се искористат за подобрување на комуникациите, за обработка на земјата, за купување на земјоделска опрема, за пошумување и слично".

Посебно место во извештајот авторот одвојува и за јавната безбедност во тоа време во Турција, каде што постоело незаконие и не постоела никаква лична сигурност за македонското население.

Во овој период свеста на Власите во Македонија се повеќе се будела. Тие барале афтокефална црква со нивна литургија — а таа до пред извесно време се одржувала на прчки јазик. Движењето на Власите за еманципација од грцизмот и Патријаршијата, за употреба на својот јазик во богослужбата и за отворање на сопствени училишта и цркви, наидувала на огорчен отпор кај Грците. Великопрчката завојувачка политика не избирала средства за да ги потчини и обезличи Власите. Ваквите постапки предизвикувале низа антигрчки демонстрации и репресалии во Романија. Романската држава⁴⁵⁾ ја откажала трговската спогодба со Грција, им ги одзела правните својства на грчките општини во романските прадови, ги зголемила даноците на Грците во Романија како и таксите за грчките бродови во романските пристаништва. Но и покрај тоа што имало голем отпор од страна на Грците романските училишта и конзулати останале и натаму отворени. Лазар Дума, раководната личност на влашкото движење, изјавувал дека е потребно да дојдат богати влашки трговци во Битола за да ја направат тамошната влашка заедница од околу 120 семејства „независна од грчките трговци и последниве материјално да ги ослабнат“, што во случај на успех би требало да се примени и во „другите влашки центри“. Освен тоа, била разгледувана и можноста да се отвори филијала на некоја романска банка во Битола за да го потпомага со кре-

⁴⁴⁾ Финансиската положба на Турција била мошне слаба. Поради тоа се јавило едно општо незадоволство. Како резултат на тоа биле поткопани темелите на Турската империја.

⁴⁵⁾ Во вториот извештај посебно место Нандруп му посветува на движењето на Власите во Македонија.

дители и на други начини влашкото население и да служи како противтежа на филијалата на Метиленската банка, чиешто отворање непосредно претстоел.⁴⁶⁾

Меѓу крупните недостатоци на турската управа во Македонија секако спаѓа и дефектното и корумпирано судство и владеењето на тотално беззаконие. Судовите суделе според инструкциите на генералниот инспектор Хилми-паша со претходни решенија за осудување на лицата за коишто станува збор. За правната несигурност и за оправданиот страв на населението од самоволијата, сериозни укажувања се намерите на Хилми-паша, во согласност во цивилните агенти, да се депортираат сомнителните лица и без судски пресуди.

Карактеристична појава за состојбата во Македонија по Илинденското востание и бавното донесување на реформи во Македонија претставува емигрирањето на населението. Причините за иселувањето лежеле, главно, во неподносливиот османски режим, во непостоенето на лична сигурност, и во постојаното продолжување на немирната, бунтовна состојба. Подем број Македонци, посебно од Западна Македонија, а особено од Битолскиот вилает, се иселувале во Северна Америка, Австралија и Канада, а дел од нив емигрирале и во балканските земји (Грција, Бугарија, Србија и Романија).

Иселувањето, посебно од Битолскиот вилает, не ѝ пречело на турската власт, бидејќи тоа било и добредојдено за намалувањето на христијанското население, односно за стеснувањето на основата на револуционерното движење во Македонија. Иселениците своите заштеди ги праќале дома за издршка на своите семејства и за купување земја, којашто многумина турски аги и бегови ја продавале било тоа поради задолженост или поради забраната и притисоците од комитите. Купувањето земја со иселенички заштеди значело воедно и преминување на земјата во рацете на селското население, што претставува позитивна измена во поседовната структура во полза на македонското население и претворање на дотогашните чифчи и аргати во сопственици на земја. Според постојните услови, купувањето земја на доскорешните данокоплатци на сосема малку земја претставува најсигурно вложување на паричните средства заработени далеку негде во туѓина.

Лошиот став на турските власти за спроведувањето на Реформата, а исто така и нивната незаинтересираност за убиствата што се случуваа често и дење, мора, според авторот на извештајот, извесен дел да се припише на недостатокот на сила што ја покажале големите сили.“ Не претерувам кога велам дека европската политика во врска со македонското прашање е речиси целосна без успех и дека Мирциштегската програма за реформи ќе заврши со скандал, ако не дојде до некоја промена

⁴⁶⁾ Данчо Зографски, цит. труд под фуснота 4, стр. XVII.

во најскоро време. Веќе шест недели јас ја набљудувам работата на цивилните агенти во близок допир со настаните. Наспроти мојот секојдневен разговор со овие луѓе, јас не можам да откријам дали тие воопшто нешто сториле. Сигурно, јас слушнав многу разговори за многу нешта што се случиле во Битола и во Солун“.

Опишувајќи ја дејноста на Де Џорџис,⁴⁷⁾ тој нагласува дека во почетокот тој направил грешка. Имено, на седницата на меѓународната комисија, кога во Цариград се дискутирало за реорганизацијата на жандармерискиот корпус, најпрвин тој се сложил со барањето право за команда на европските офицери, така што шефот на баталјонот требало да биде европски офицер, со турски шеф, како негов заменик. Неочекувано, генералот Де Џорџис не се сложил по ова прашање, и таа идеја морало да се одложи. Европските офицери не биле запознаени со тоа што се случува внатре во жандармериските контингенти. Наредбите и упатствата што пристигнувале од Де Џорџис биле непрактични и неостварливи, а училиштата што тој ги основал во Солун биле безвредни.⁴⁸⁾ Општо е мислењето дека Де Џорџис повеќе работел во услуга на Турците, отколку како претставник на големите сили. Тој мошне многу им бил наклонет на Турците, а тие пак, од друга страна, имале неограничена доверба во него. Тие велеле: „тој е наш човек“. Неговата плата била на двапати зголемувана: прво, по неговата отстапка да бара право на команда — 100 турски фунти (2.300 франака) до 150 фунти, а подоцна и на 170 фунти месечно.

Во овој извештај Нандруи наведува и еден друг податок за слабата активност на големите сили. Во Скопје, 6 австриски офицери скоро два месеци чекале да бидат примени од Високата порта. Впрочем, бројот на европските жандармериски офицери во тоа време изнесувал вкупно 60. Подоцна била добиена согласност за уште 25 лица. Тогаш, на една конференција во септември, преставниците на големите сили се согласиле да го зголемат контингентот на уште 20, бидејќи 25 биле малку. Сето тоа ѝ било јавено на Високата порта, која и покрај тоа одбивала да прими поголем број. Времето одминувало но без никаков резултат. По два месеци, неколку австриски офицери пристигнале во Скопје, а неколку во Солун. Сега било гласно објавено дека Високата порта требала да биде присилена⁴⁹⁾ да ги прифати новите офицери. Офицерите седеле долго време без да бидат ангажирани за било каква работа. Сето тоа одело на штета на големите сили. Во последните телеграми се вели дека офицерите ќе бидат прифатени на крајот, но сето тоа не му одго-

⁴⁷⁾ Де Џорџис повеќе ги штител интересите на Турците отколку интересите на големите сили.

⁴⁸⁾ Благој Стоичовски, цит. труд, 199—212.

⁴⁹⁾ Подвлечено од авторот на извештајот.

варало на достоинството на големите сили коешто било изигрувано од страна на турската неодговорна жандармерија.

Авторот на извештајот не само што дава карактеристика за слабото работење на политичарите, туку и на неодговорната работа на офицерите, на коишто големите сили им дале место за да можат да раководат со реорганизацијата на жандармерискиот корпус. Сепак, најголема активност покажале Австријците стационарани во Скопје. Но и покрај тоа и нивната активност⁵⁰⁾ не била толку вредна, што може да се види од следниот пример што го наведува Нандруп. Во почетокот на октомври тој добил наредба да изврши една инспекција во областа. Цели 18 дена тој крстарел со коњ по врнежливо и студено време, а некои денови работел и по 12 часови дневно. По враќањето, тој поднел устен извештај за лошите услови, за туртурите и другите насилства коишто се вршат врз невиното население. Австрискиот А.Д./Ц. му рекол дека е потребно да се преземат итни мерки за ублажување на состојбата и од тие причини го замолил да изготви и писмен извештај, колку што е можно порано. Извештајот во писмена форма тој го доставил до крајот на октомври. Исто така му било наредено да изготви и план за поделба на патроли, именувајќи го местото на секоја патрола. Тој бил принуден да проучи 1.200 имиња на турската карта и да ги забележи нив на турски јазик и со латинско писмо, а сето тоа му одзело цели две недели, работејќи од утро до вечер. За сиот негов труд австрискиот А.Д./Ц. му изразил голема благодарност. Поминале шест недели откако тој ја извршил работата, а пликот со извештајот сè уште стоел неотворен на неговата маса. Од ова може да се заклучи дека неговите упатства се правеле со цел работите да доцнат — да изгледаат активни додека всушност го одржуваат *статус-кво*.⁵¹⁾

Завршувајќи го својот обемен и завршен извештај Карл Ингвар Нандруп со одбрани зборови на покорност ги испратил своите новогодишни желби до неговото кралско височество и до Обединетото кралство. Тој со жалење констатира дека и покрај неговата голема желба да стори нешто повеќе и да им помогне на луѓето од таа далечна земја, тоа не му успеало. Понатаму тој вели: „... кога ќе ја оставите работата во својата својата земја, со надеж дека ќе ви се даде можност да ја искористите својата способност за да им помогнете на сиромашните луѓе, а се чувствувате понижени да ја ипрате улогата на статист во една тажна комедија, тогаш нема да ви биде лесно, затоа чезнеам да дојде денот на моето враќање дома...“

⁵⁰⁾ Австријците во својата работа добиле мошне големи овластувања од страна на големите сили и се обидувале да постават ред во Отоманското царство.

⁵¹⁾ Подвлекол авторот на извештајот.

III

Извештајот од 16 мај 1904 година содржи помалку податоци и по обем е помал од завршниот извештај од 30 декември 1904 година.⁵²⁾ Во тој подоцнежен период Нандруп осознал многу повеќе работи и се здобил со повеќе податоци за вистинската ситуација во Македонија и за нејзините потреби. Двата извештаи се пишуваани од Скопје, каде што Нандруп најдолго се задржал за време на својот престој во Македонија.⁵³⁾

Во пренесувањето и интерпретирањето на одделни моменти и околности, Карл Ингвар Нандруп честопати користел и други податоци од турските органи како и функционери од другите конзулати, од печатот, од жандармериските офицери, од извештаите на цивилните агенти, од преставниците на големите сили и др. Поради тоа, таквите податоци наоѓале простор во неговите извештаи и мошне верно ја отсликувале несносната положба и судбина на поробениот македонски народ.

Извештаите на К. И. Нандруп мошне верно и аргументирано ги опишуваат настаните по крвавото задушвање на знаменитата македонска илинденска Голгота, која ќе остане како светилник и патоказ на идните македонски генерации во нивната натамошна борба за национална и социјална слобода. На многу места во извештаите тој отворено го поставува македонското прашање, зборува за тортурите, убиствата, палежите и свирепоста врз недољжното население, инсистира кај турските власти да се подобри несносната положба на овој народ. Со оглед на фактот дека тој често патувал насекаде низ Македонија, успеал мошне добро да ги запознае речиси сите места во Македонија, коишто како што изјавува „оставиле длабок впечаток и неизбришливо се врежале во неговата свест“. Сите настани што ги доживеал во Македонија во куси црти нашле место во неговите извештаи коишто редовно ги доставувал до кралот Оскар II, а голем број од тие случки објавил и подоцна во разни норвешки весници и списанија, како и една книга патописи, којашто во целост ѝ е посветена на Македонија.⁵⁴⁾

Мошне значаен е фактот дека тој успеал, преку своите извештаи, на мошне уверлив начин да ја запознае норвешко-шведската јавност со бурните и тешки настани од историјата на еден мал народ, настанет во срцето на Балканот, каде уште од дамнина се вкрстувале интересите на големите сили, на Турција,

⁵²⁾ Тој содржи вкупно 8 страници текст пишуван на рака.

⁵³⁾ Со извештајот од 30 декември Нандруп на неговото височество кралот Оскар II му ја честита новата година.

⁵⁴⁾ Оваа книга очекуваме да ја добиеме од Шведска, со посредство на лицето коешто ни ги отстапи овие два значајни документи за ситуацијата во Македонија во 1904 година, непосредно по завршувањето на славното Илинденско востание.

како и на соседните балкански држави.⁵⁵⁾ Од извештаите може јасно да се забележи дека тој многу подлабоко не навлегол во суштината на решавањето на македонското прашање што, впрочем е и разбирливо, бидејќи Норвешко-шведската унија во тоа време немала некои посериозни планови и сметки за свое присуство на овие балкански простори.

Blagoj Stoičovski

THE POST-ILINDEN EVENTS IN MACEDONIA DURING 1904 ACCORDING TO TWO NORWEGIAN REPORTS

S u m m a r y

The Ottoman Empire towards the end of XIX and beginning of XX century had been showing serious signs of decay. The capitals of the great imperialistic powers had got the advantage of more dominant situation in the economy of European Turkey. This contributed the dependance of Turkey on the great powers to reach a higher extent and to get worse the situation in the Empire. The Macedonian liberation movement also represented a serious difficulty in the unsure foundations of the Ottoman Empire.

The Macedonian Ilinden Uprising, with no doubt, represents an event of enormous significance for the newer history of the Macedonian people, the most important act of the national liberation struggle from the end of the XIX and the beginning of this century. It also caused a great echo in the Balkan and European public.

Taking into consideration the great interest of the great powers in Macedonia, the Balkan and the European public for this part of European Turkey, in Macedonia after the uprising used to stay civil agents, correspondents of more European newspapers, consuls, officers and instructors in the Turkish Army and Gendarmery. They have been obliged to send their reports to the newspapers or governments regarding the situation of Macedonia after the crash of the Ilinden Uprising.

The author of these reports, Karl Ingvar Nandrup, has written seven reports during his stay in Macedonia, from the beginning of 1903 to December 30, 1904. In fact, this Norwegian officer had been sent to Macedonia under sponsorship of Sweden and Norway, being a union at that time, working as an inspector in the Turkish Gendarmery, as a result of the „Padar's Reforms" of February 1903.

⁵⁵⁾ Норшевката и Шведската спаѓаат во државите на таканаречениот „неутрален терен“, па според тоа настаните во Македонија биле презентирани онака како што се случиле.

The writer of this report has depicted a lot of events occurring in Macedonia immediately after the end of the Ilinden Uprising. This is quite understandable as the Swedish and Norwegian union had not got any plans for its presence on this Balkan space, where during those hard times for the Macedonians crossed the interests of the great powers, Turkey, as well as the neighbouring Balkan states. He succeeded in informing the public in Sweden and Norway about those hard times from the history of this little nation, where the Sultan Tyranny was trying to brake the nerves of the already awoken Macedonian being.

The author of this contribution had succeeded in finding two of Nandrup's reports. The original of the first report of May 16, 1904 belongs to the Archives of King Oscar II of Sweden and Normaw, vol. 65. It is kept in the Bernadotte Archives in the Royal Castle of Stocklholm. The report of December 30, 1904 in fact, represents a summary of his work and activity in Macedonia, and is to be found under notation: Krigarkivet, Stockholm, Generalstabens statistika advelnings arkiv, serie E I, vol. 34 a 1904.